

MEHMON

QOZOG'ISTON KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH SIYOSATINING ASOSIY YO'NALISHLARI

Mustafa MUSLIMOV*

* Qozog'iston korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi Xalqaro hamkorlik boshqarmasi boshlig'i, USC Gould School of Law (AQSH) bitiruvchisi

Copyright © 2022 O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. Bu asar Creative Commons «Attribution» («Atributatsiya») 4.0 shartlari asosida tarqatilgan.

IQTIBOS KELTIRISH TARTIBI:

Muslimov, M. 2022. Qozog'iston korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining asosiy yo'nalishlari. Uzbekistan Anti-Corruption Digest. 2, 2 (iyul. 2022), 41–43.

DOI: <https://doi.org/10.47689/uacd-2181-3345-vol2-iss2-pp22-26>

1. Mamlakatda korrupsiyaga qarshi siyosatni qanday omillar shakllantiradi?

“Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi qonunning qabul qilinishi bilan profilaktika va jinoyat-huquqiy hujjatlarning oqilona muvozanatiga ega bo'lgan korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi yaratildi.

Fuqarolik jamiyati korrupsiyaga qarshi kurashda korrupsiyaga qarshi ta'lim va uning har qanday ko'rinishlariga “mutlaq” murosasizlik muhitini shakllantirish orqali faol ishtirok etmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha mustaqil vakolatli organ – Qozog'iston Respublikasi Prezidentiga bo'ysunuvchi va unga hisobdor bo'lgan Qozog'iston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi tashkil etildi.

Agentlik davlatimiz tomonidan korrupsiyaga qarshi kurash siyosatining bosh ijrochisi sifatida o'z faoliyatida samarali profilaktika, keng ko'lamlil ta'lim, jamiyat bilan konstruktiv hamkorlik va jinoyat-huquqiy chora-tadbirlar unsurlarini o'zida mujassam etgan.

Loyiha boshqaruvi doirasida har bir davlat organi uchun korrupsiyaga qarshi kurashning namunaviy asosiy yo'nalishining joriy etilishi korrupsiyaga qarshi kurashish xizmatining muvofiqlashtiruvchi salohiyatini kuchaytirdi.

2. So'nggi yillarda Qozog'iston Respublikasining korrupsiyaning oldini olish sohasida erishgan yutuqlarini qisqacha aytib bera olasizmi?

Davlat xizmati sohasidagi profilaktika choralari

Davlat xizmatchilarining Odob-axloq kodeksi amalda bo'lgan holda, mahalliy va markaziy davlat organlarida Odob-axloq bo'yicha vakillar instituti tashkil etildi. Odob-axloq kengashlari o'z faoliyatlarini yuritmoqda.

Davlat xizmatchilari, deputatlar va sudyalarning xorijiy banklarda hisob raqamlariga egaliklari bo'yicha korrupsiyaga qarshi kurash maqsadida yangi cheklov joriy etildi.

Mas'uliyatli davlat lavozimini egallab turgan, shuningdek, ularga tenglashtirilgan davlat vazifalarini bajarishga vakolatli shaxslar va ularning oila a'zolariga xizmat vazifalarini bajarish munosabati bilan sovg'alarni olish va berish to'liq taqiq joriy etildi.

Mazkur shaxslarning yaqin qarindoshlari, turmush o'rtog'i va qaynona-kelinlari bilan birgalikda xizmat qilishiga (ishlashiga) yo'l qo'yilmasligi to'g'risidagi normalar mustahkamlandi. Davlat lavozimiga nomzodlar jamoat tashkilotida ishlaydigan qarindoshlarini xabardor qilishlari shart.

Korrupsiya uchun javobgarlikni kuchaytirish va jazo muqarrarligini ta'minlash

Korrupsiya jinoyatlarini sodir etgan shaxslarning davlat xizmatida va kvazidavlat sektori sub'yektlarida ishlashga umrbod taqiq qo'yildi.

Huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari, sudyalari, pora beruvchilar va poraxo'rlik bilan shug'ullanuvchi vositachilarga nisbatan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun jazo choralari kuchaytirildi.

Og'ir va o'ta og'ir korrupsiya jinoyatlari uchun sudlanganlar uchun shartli ravishda ozod qilish to'g'risida ariza berish imkoniyati istisno qilinadi. Poraxo'rlik uchun jazoni darhol eng kam xavfsizlik muassasasida o'tash taqiqlandi.

Davlat organlari, tashkilotlari, kvazidavlat sektori sub'yektlari rahbarlarining bo'ysunuvchi xodimlarning korrupsiyaga yo'l qo'yganliklari uchun shaxsiy javobgarligi instituti joriy etildi.

3. Mamlakatingizda korrupsiyaga qarshi ta'limga qanday e'tibor berilmoqda?

Maktabgacha yoshdagi bolalarda qadriyat fazilatlarini shakllantirish uchun "Adaldyk alippes" didaktik o'yinlar to'plami ishlab chiqilgan.

Bir qator boshlang'ich maktab dasturlari o'quv rejasining asosiy mazmuni korrupsiyaga qarshi komponentni o'z ichiga oladi.

Ayni paytda mamlakatimizning barcha hududlarida ta'lim tizimida korrupsiya holatlariga nisbatan murossasizlikni shakllantirishga qaratilgan "Adal Urpaq" maktab klublari va "Sanali Urpaq" o'quvchilar klublari faoliyat ko'rsatmoqda.

Oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim muassasalarida akademik halollik tamoyillarini, shu jumladan, Akademik halollik ligasi vositalaridan foydalangan holda amalga oshirish uchun uslubiy qo'llanma ishlab chiqilgan (10.12.2021-yildagi 587-sonli buyruq).

Shu bilan birga, adolat, halollik, to'g'rilik va ishonch qadriyatlarini targ'ib qilish maqsadida buyuk mutafakkirlar va muvaffaqiyatli zamondoshlar ijodi misolida "Halollik soati" umumxalq aksiyasi doirasida videoma'ruzalar (Agentlikning YouTube kanalida mavjud) namoyish etildi.

Mahalliy ijro hokimiyati organlari bilan hamkorlikda tayyorlangan videoroliklar ta'lim muassasalari uchun ajoyib bazaga aylandi. Ularni mashg'ulotlar yoki yoshlar bilan uchrashuvlar, shuningdek, kinoseanslar oldidan namoyish etish halollik tamoyillarini singdirishda qo'shimcha vosita bo'ldi.

Mamlakatning yetakchi hududiy oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda chora-tadbirlar rejalari tasdiqlanib, ularga muvofiq korrupsiyaga qarshi kurashish madaniyatini shakllantirish va tahliliy ishlarni olib borish, korrupsiyaga qarshi ekspertiza va korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha komplayensni rag'batlantirish, jamoatchilik kengashlari faoliyatini kuchaytirish va 2022–2026-yillarga mo'ljallangan korrupsiyaga qarshi kurash konsepsiyasini (keyingi o'rinlarda Konsepsiya deb yuritiladi) amalga oshirish bo'yicha hamkorlik kuchaytirildi.

Agentlik tomonidan Qozog'iston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi filiallari negizida davlat xizmatchilarining malakasini oshirish ham tashkil etildi.

O'quv dasturlarini amaliyotga asoslanganligini ta'minlash maqsadida Akademiyada korrupsiyaga qarshi kurash komponentini maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish va Agentlik xodimlari orasidan

“ma’ruzachilar puli”ni shakllantirish bilan yangilash masalalari ustida ish olib borilmoqda.

4. Korruptsiyaga qarshi kurashda, sizningcha, kelgusida qaysi sohalarga e’tibor qaratish lozim?

Ma’muriy to’siqlar, noaniqliklar va o’zboshimchalikka yo’l qo’yadigan normalar, davlat organlari faoliyatining yetarli darajada ochiq emasligi, davlat boshqaruvi biznes jarayonlarini avtomatlashtirishdagi bo’shliqlar saqlanib qolmoqda, turli ijtimoiy guruhlariga ularning huquqlari, majburiyatlari va tartiblarini aniq vaziyatlar, mintaqaviy, tarmoq va boshqa xususiyatlardan kelib chiqqan holda oson va aniq tushuntirish standartlari mavjud emas.

Bularning barchasi fuqarolar va tadbirkorlarning kundalik hayotda davlat organlari va tashkilotlari vakillari bilan o’zaro munosabatlari doirasida maishiy korrupsiyani keltirib chiqaradi.

Korrupsiyaga qarshi kurash chora-tadbirlarining yetarli darajada samarali emasligining sabablaridan biri davlat organlari va kvazidavlat sektori subyektlarining passivligidir.

Bundan tashqari, xavflar o’z ichiga korporativ sektorga qaraganda kamroq bo’lgan davlat xizmatchilarining ish haqi, davlat funksiyalarini bajarishda manfaatlar to’qnashuvining oldini olishning samarali mexanizmi va xarajatlar va daromadlar o’rtasidagi sezilarli tafovutga qarshi ish tutish vositalarining yo’qligi oladi.

Profilaktik chora-tadbirlar asosan davlat xizmatchilari o’rtasida korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan. Bu davlat xizmatchisi bo’lmagan, lekin ayni paytda fuqarolarning korrupsiya darajasini qabul qilishiga yuqori ta’sir ko’rsatadigan shaxslar tomonidan korrupsiya ko’rinishlarining oldini olish samaradorligini pasaytiradi.

Byudjet mablag’larini shakllantirish, sarf qilish bo’yicha yetarli darajada shaffoflik va fuqarolarning axborotga ega bo’lmasligi, bu jarayonlar o’rtasidagi o’zaro bog’liqlikning yo’qligi, samarasiz rejalashtirish davlat moliyasini boshqarishda korrupsiya xavfini oshiradi.

Tadbirkorlik subyektlariga davlat tomonidan beriladigan qo’llab-quvvatlash mablag’larini (subsidiyalar, grantlar, kafolatlar, imtiyozli kreditlar) taqsimlash mexanizmlari bunday qo’llab-quvvatlashdan samarasiz va maqsadsiz foydalanishga yo’l qo’yimoqda.

Ko’p jihatdan bir-birini takrorlaydigan davlat auditi va moliyaviy nazorat organlarining to’rt pog’onaligi tizimi budjet jarayonidagi korrupsiyaning oldini olishni to’liq ta’minlash imkonini bermayapti.

Shu bilan birga, aktivlarni xususiyashtirish va raqobat muhitiga o’tkazishning amaldagi mexanizmi ancha yopiq bo’lib, manfaatlar to’qnashuvini istisno etmaydi va obyektlarni bozor qiymatiga mos kelmaydigan narxda sotib olishga imkon beradi.

Jamoatchilik nazorati instituti faoliyatining yetarli darajada huquqiy tartibga solinmaganligi va ma’lumotlarning maxfiyligi fuqarolarning qarorlar qabul qilishda bevosita ishtirok etish imkoniyatlarini cheklaydi.

5. Korruptsiyaga qarshi kurash global jarayon bo’lib, xalqaro hamkorlik tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada kelgusida davlat qaysi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirishni rejalashtirmoqda?

Qozog’iston Respublikasi Agentlik orqali Yevropa Kengashining GRECO tashkiloti, Korruptsiyaga qarshi kurash agentliklari xalqaro assotsiatsiyasi (KKAXA, Pekin), IHTTning Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo uchun korrupsiyaga qarshi tarmog’i (IHTT KT), Osiyo taraqqiyot banki va IHTTning Osiyo va Tinch okeani mintaqasi uchun korrupsiyaga qarshi tashabbusi (Manila), Xalqaro antikorrupsiya akademiyasi (XAKA, Lyuksemburg) va MDHning Korruptsiyaga qarshi kurash bo’yicha Davlatlararo kengashining (KKDK, Minsk) a’zosi.

Agentlik vakillari mazkur tashkilotlarning yillik yig’ilishlari va boshqa tadbirlarida faol ishtirok etib kelmoqda.

6. So’nggi yillarda O’zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida olib borilayotgan islohotlar haqida fikringiz qanday?

O'zbekiston tajribasi fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, xususiy mulk daxlsizligi, jazoning muqarrarligini ta'minlash, korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining samaradorligini, ayniqsa maishiy korrupsiyani istisno qilish, xalqaro nohukumat tashkilotlar bilan mustahkam aloqalar o'rnatish, ular bilan amalga oshirilayotgan islohotlar va chora-tadbirlar to'g'risida samarali axborot almashinuvini yo'lga qo'yish bo'yicha oshirishi bilan e'tiborni tortmoqda.

Prezident Mirziyoyev tomonidan e'lon qilingan ko'plab tashabbuslar samarasini xalqaro ekspertlar e'tirof etdi. Bular:

- davlat boshqaruvi tizimini transformatsiya qilish;

- kelajakka mo'ljallangan rivojlanish davlat dasturlarini tasdiqlash amaliyotini joriy etish va ularning bajarilishini muvofiqlashtirish;

- oliy o'quv yurtlarida korrupsiyaga qarshi kurash va ta'lim sohasida ish haqini oshirish;

- soliq islohoti (soliq yukini kamaytirish, soliqqa tortish tizimini soddalashtirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish);

- bojxona tarif siyosatini liberallashtirish;

- elektron davlat xizmatlarini rivojlantirishni faollashtirish va boshqalar.

Shuningdek, xalqaro ekspertlar kundalik korrupsiyaga barham berish, davlat xizmatchilari uchun daromadlar deklaratsiyasini joriy etish, pasport stollari va yo'llarda kameralardan foydalanish, hujjatlarni rasmiylashtirishni soddalashtirish borasidagi sa'y-harakatlarni ijobiy baholamoqda.

Umuman olganda, O'zbekiston va Qozog'istonning korrupsiyaga qarshi siyosati asosan o'xshashdir. O'zbekistonda Qozog'istonda ham tatbiq etilishi mumkin bo'lgan progressiv vositalar joriy etildi.

7. Fuqarolik jamiyati institutlarining ushbu sohadagi rolini oshirishga qaratilgan qanday chora-tadbirlar mavjud?

Jamoatchilik nazoratini amalga oshirish mexanizmlari jamoatchilik kengashlari faoliyati bilan cheklanib qolmaydi.

Shu nuqtai nazardan, "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi bu institutga davlat nazoratiga muqobil bo'lgan institutga kabi aniq shakllar berishi muhim ahamiyatga ega.

Davlat budjeti va Qozog'iston Respublikasi Milliy jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshirilayotgan loyihalarning samarali jamoatchilik monitoringi joriy etiladi.

Davlat organlarining qarorlari to'g'risidagi ma'lumotlarning ommaga e'lon qilinishi fuqarolik jamiyati bilan konstruktiv muloqotga xizmat qiladi, aholi va mansabdor shaxslar o'rtasidagi keraksiz aloqalarga barham beradi.

Davlat organlari va kvazidavlat sektori subyektlari jamoat kengashlarining korrupsiyaning oldini olishdagi rolini kuchaytirish bo'yicha vazifalari xolisona ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashga jurnalistlar va boshqa ommaviy axborot vositalari vakillarining keng jalb etilishi qozog'istonliklarning faol fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga yordam beradi.

To'liq foydalanishni targ'ib qilish kerak

8. Biznes va xususiy sektorda korrupsiyaning oldini olishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan islohotlarni nomlay olasizmi?

Bugungi kunda Qozog'istonda korrupsiyaga qarshi kurash instituti faol rivojlanmoqda. Shunday qilib, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning (keyingi o'rinlarda Qonun deb yuritiladi) 16-moddasi 3-bandiga muvofiq, kvazidavlat sektori subyektlarida korrupsiyaga qarshi komplayens-xizmatlar funksiyalarini amalga oshiruvchi tarkibiy bo'linmalar belgilanadi. Ushbu xizmatlarning asosiy vazifasi tegishli tashkilot va uning xodimlari tomonidan Qozog'iston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlashdan iborat.

Qonunga 2022-yil 1-yanvardan kuchga kirgan so'nggi o'zgartishlarga ko'ra, "korrupsiyaga qarshi komplayens-xizmati ijro etuvchi hokimiyat organidan, kvazidavlat sektori subyektining mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda o'z vakolatlarini amalga oshiradi; direktorlar kengashi, kuzatuv kengashi (agar mavjud bo'lsa) yoki boshqa mustaqil organga hisobdordir".